

Aleksandra J. Ivanović Mitrović*

Univerzitet u Novom Sadu
 Filozofski fakultet

NEMIRNI STIHOVI: IZRAŽAVANJE NOVE ŽENSTVENOSTI JEZIKOM CVEĆA U POEZIJI ANICE SAVIĆ REBAC¹

Apstrakt: Cilj ovog rada je da osvetli one fragmente poezije Anice Savić Rebac koji kroz slike različitog cveća progovaraju o snazi ženskog sopstva skrivenog u dubini pesničkog bića. Poetesa i klasična filološkinja koja je živela i stvarala u prvoj polovini dvadesetog veka u Srbiji, ruši konvencionalna verovanja i stvara svojim stihovima novu ženu koja se pred njenim čitaocima predočava, preobražava i emanira. Raskošni cvetovi u poetskom vrtu Anice Savić Rebac grade jedinstvenu viziju ženskog bića koje nije samo lep *eidolon*, već ona koja misli, govori, kreira, ruši i obnavlja.

Ključne reči: poezija, cvetovi, metafora, feminizam, Anica Savić Rebac.

Uvod ili „U tvojoj poeziji ja ubiram cvetove“

Kroz vekove, cvetovi i bašte su služili kao predmet refleksije i način identifikovanja mnogih književnika i književnica. Unošenje botaničkih i hortikulturalnih slika u književnost seže do ranih dela antičke Grčke i traje danas. Od davnina, cvetovi su imali ulogu tropa za najintimnija osećanja izražena u stihu, i prikazivali su najrazličitije osobine. U svom obimnom istraživanju o jeziku cveća u književnosti Siton (Beverly Seaton) ističe da su „cvetovi predstavljali osobe u njihovom odnosu sa

* aleksandra.ivanovic1992@gmail.com

¹ Ovaj rad predstavlja dopunjenu verziju završnog istraživanja na alternativnom studijskom programu “Ženske studije” Centra za ženske studije u Beogradu. Prvobitna verzija nastala je tokom školske 2017/2018. godine.

prirodom, u njihovim seksualnim ulogama, u mestu čovečanstva u kosmosu“ (Seaton, 1995, str. 680).

Iako se cveće ponekad vezuje za muškarca, oni su prvenstveno povezani sa ženom. Spona između cveta i žene bila je toliko uobičajena da je postala „osnova za činjenicu da je cveće obično označavalo žene u stvarnosti“ (Norrman i Haarberg, 1980, str.14). U rimskoj mitologiji, Flora je bila boginja cveća, u staroj Grčkoj to je bila Hloris. Čak i u trinaestom veku kada su naučnici izučavali odlomke iz biblijske „Pesme nad pesmama“, cveće je predstavljalo žene. Stihovi, „Ja sam ruža saronka, ljiljan u dolu“, su dugo tumače upućivali na Bogorodicu. Od tada, slike Marije u umetnosti su često uključivale bele ljiljane kao simbol čistote i ruže kao simbol ljubavi i lepote (Stott, 1992, str. 61).

Ova spona između ženstvenosti i cveta može se pratiti kroz istoriju zapadne kulture i književnosti; dvadeseti vek nije izuzetak. Žene su nekada postojale isključivo kao objekti lepote, a savršeni ženski gest bio je oponašanje cveta koji se lagano njiše na povetarcu, zahtevajući samim tim od njih nežne i ljupke pokrete (Stott, 1992, str. 70). U svojoj knjizi *Staklo, ironija i bog (Glass, Irony, and God)* kanadska profesorka i pesnikinja En Karson (Anne Carson), govori o dugoj istoriji nemogućnosti žena da progovore: „Čuvati vrata usta ženskih je bio važan zadatak patrijarhalne kulture od antike do danas. Njena vodeća strategija je ideološko povezovanje ženskog glasa/zvuka sa monstruožnošću, haosom i smrću“ (Carson, 1995, str. 121, prevod autorke ovog rada).² Žena je mogla da bude samo lepi i nemi cvet u tuđoj bašti na šta upućuje i Karson: „Zatvaranje ženskih usta je predmet kompleksnog niza zakonodavstava i konvencija u preklasičnoj i klasičnoj Grčkoj, od kojih su najbolje sačuvani primeri Solonovi sumptuarni zakoni i suština Sofoklove ideje koja je sadržana u banalnoj izjavi 'Tišina je kosmos [red] za žene“ (Carson, 1995, str. 127).³

Anica Savić Rebac je bila jedna od najobrazovanijih žena u Srbiji s početkom 20. veka, koja je deo muzeja prećutanih i zaboravljenih u srpskoj kulturi, iako je iza sebe ostavila bogatu zaostavštinu u rečima – od pesama, drama, prevoda i izuzetnih filozofskih, naučnih radova. Prve ideje u buduće pesnikinje se rađaju sa prevođenjem Bajronovih i Šelijeovih stihova kada je imala samo trinaest godina, a koji su je podstakli na razmišljanje o čudesnom svetu ideja; zatim dijaloški razgovori sa savremenicima poput Tomasa Mana, čija je dela prevodila i o istim pisala studije i eseje; snila je među Njegoševim stihovima i progovarala o lepom u *Antičkoj estetici i nauci o književnosti* i

² Svi prevodi sa engleskog u ovom radu potiču od autorke ovog rada osim ako nije navedeno drugačije.

³ Sumptuarni zakoni (lat. *leges sumptuariae*) su zakoni protiv preterane raskoši.

ponudila je novo poimanje Erosa u svojoj doktorskoj disertaciji *Preplatonska erotologija*. Kao veoma mladoj ženi, u to vreme studentkinji klasične filologije u Beču, ukazana joj je posebna čast kada su je istaknute urednice uključile u album *Srpkinja* (1913, str. 56) ističući njen „lep pesnički dar“ ali i prevode sa starogrčkog, francuskog i engleskog jezika.

U svojoj prvoj i jedinoj zbirci poezije *Večeri na moru* (1929) Anica Savić Rebac, između ostalog, predočava ljubav prema prirodi, piše i o gradovima koje je posetila, kao i o onima koje je brižljivo gradila u svojoj mašti, o Erosu i antičkim pesnicima. Ova zbirka predstavlja spoj različitih sadržaja u jednoj pojavi, kao mestu ukrštanja raznih duhovnih i duševnih sila; spoj iracionalnih i racionalnih elemenata; suprotnost mističkog i tragičkog elementa koji naviru iz antičkog duha. Pesnikinja naglašava važnost slike cvetova, a sama knjiga se može posmatrati kao poseban vrt načinjen od cvetova-pesama. Pesnikinjin vrt ne odražava mir pastorala, već lirsku buru „koja je prevazilazila 'horizont očekivanja' zajednice, patrijarhalne sredine u kojoj je delovala“ (Svirčev, 2018, str. 78).

Poezija Anice Savić Rebac predstavlja novinu u srpskoj lirici XX veka, jer je svojim stvaralaštvom pomerila mnoge granice – versološke, sa uvođenjem slobodnog stiha; tematske, jer nudi feminističku reinterpretaciju mita i kulturološke, sa konstrukcijom novog, ženskog stvaralačkog identiteta koji odbija „da ponese atribute pesnikinje koje su privilegovane u kulturi“ i zato joj tadašnji književni kritičari nisu bili naklonjeni (Svirčev 2018, 78). Savić Rebac je stvarala kada i druge književnice poput Desanke Maksimović, Milice Kostić Selem, Isidore Sekulić, Jele Spiridonović Savić i mnogih drugih, ali je ostala gotovo neprimetna, kako je to sa čuđenjem zapazio Milan Kašanin, i pored toga što je u svom poetskom izrazu „intelektualno prevazilazila“ Desanku Maksimović, a „erudicijom nadmašila“ Isidoru Sekulić (Kašanin, 1974, str. 16-17).

U srpskoj književnoj istoriji obeležena je kao „značajan minorni pesnik“ kako ju je svojevremeno oslovio Miodrag Pavlović (1964, str. 135), čije „pesme kao celine nemaju unutrašnje ritmike ni sadržajne stabilnosti“ (Kršić, 1929, str. 319). Zatim su, kao što Svetlana Slapšak navodi u predgovoru *Poezije i manjih pesničkih prevoda* Anice Savić Rebac, pokušali da joj umanje ili pak otrgnu u potpunosti njenu erudiciju i znanje o antičkom svetu o kome je učila, predavala i promišljala čitavog svog života (Slapšak, 1987, str. 7-8). Avangardnost njenih stihova nisu razumeli, a njihov značaj biva „previden“ kao što naglašava Radomir Konstantinović u svom delu *Biće i jezik u iskustvu pesnika kulture dvadesetog veka 7* (Konstantinović, 1983, str. 291). Ovim se nameće pitanje da li bi njena versološka inovativnost i objektivna i intelektualna poezija, koje su na drugoj strani sveta, u Americi, uveli na velika vrata njeni savremenici Tomas Stern Eliot, Ezra Paund i Hilda Dutilt, bila vidljivija da je stvarala u nekom progresivnijem okruženju ili da je pak rođena kao muškarac.

Anica Savić Rebac izuzetno manipuliše ovim kulturološkim opisom žena i nudi portret nove, slobodne žene koja odiše erudicijom. Rad nastoji da poeziju Savić Rebac, koja je inače ignorisana i veoma retko tumačena, osvetli kroz cvetove koji simbolizuju potragu za sopstvenim, ženskim identitetom nakon Prvog svetskog rata; pesnikinju zarobljenu u dominantnom, muškom miljeu i dušu koja se bori „da preživi rušenje čitavog jednog sveta“ i da nastavi da „živi u atmosferi života“ (Kašanin, 1974, str. 12). U toj potrazi leži njena samosvesnost kao naučnice, prevoditeljke i poetese.

Okolnosti u kojima je Savić Rebac stvarala nisu bile nimalo lake, ni jednostavne, jer se gotovo svakodnevno suočavala sa nedaćama koje su joj zadavale kolege poput Miloša Crnjanskog, koji je u pismu iz 1920. godine upućenom izdavaču Cvijanoviću napisao sledeće: „Dragi g. Cvijanoviću, gđa Savić je pesnička duša nema sumnje – ali je ovo slaba zbirka – i nema je smisla izdavati. Meni je žao što to moram reći. Gđa Savić trebala bi zasad da se zadovolji da joj 'Dan' i 'Misao' štampaju pokoju pesmu. To je i mišljenje Andrićevo. Vi znate da sam ja iskren – činite uostalom što hoćete – za izdavanje nije“ (Crnjanski, navedeno prema Vuletić, 2002, str. 56). Nakon brojnih neprilika⁴, okrenula se naučnom radu i ostavila iza sebe samo jednu zbirku poezije, „čitavu kao ispovest u dahu“ (Marinković, 1965, str. 10), kao ogledalo nade, vere, patnje, stradanja, lepote i tragizma jednog „cveta s greškom“⁵. *Večeri na moru* su objavljene devet godina kasnije zahvaljujući drugom izdavaču A. M. Popoviću koji nije bio „zaveden“ čaršijskim šaputanjima.

⁴ Uprkos svom obrazovanju, idejnoj smelosti i nepresušnoj želji za učenjem, čaršija joj nikada nije oprostila udaju za Hasana Rebca, Srbina muslimanske veroispovesti. O tome detaljnije govori Laura Barna u svom eseju „Cvet s greškom – Anica Savić Rebac“: „...zaprepastila je sve osim oca i majke – Milana i Julijane. Jedno vreme bili su glavna tema intriga i spletki. Osude su pljuštale sa svih strana. I Novi Sad i Beograd su se združili u jednom – u neverici. Nije vredelo ni što je Hasan sa srpskom vojskom kao dobrovoljac prošao kroz balkanske ratove. Učesnik u srpskom nacionalnom pokretu, mladobosanac i srpski komita, bio je direktno na udaru austrougarske vlasti. Nije vredelo ni što je prošao albansku golgotu da bi preko Soluna jedva živ dospeo do Francuske. Ranjivo mesto među njegovima bila je Anica, baš kao što je i on bio otvorena rana nad kojom su se s neodobravanjem nadnosili novosadski i beogradski intelektualci“. Pristupljeno 01.08.2021. <http://www.avantartmagazin.com/cvet-s-greskom-anica-savic-rebac-1892-1953/>

⁵ „Cvet s greškom“ je termin koji koristi srpska književnica Laura Barna u svom članku pod nazivom „Cvet s greškom – Anica Savić Rebac“ kao sinonim za ovu pesnikinju. Pristupljeno 01.08.2021. <http://www.avantartmagazin.com/cvet-s-greskom-anica-savic-rebac-1892-1953/>

Cvetovi sa likom žene

Pesma „Proletnji ditiramb“ nudi prikaz cvetne raskoši koja sa svakom novom strofom biva složenija i otkriva poseban ženski identitet. Prvi stihovi predstavljaju rađanje lirske junakinje:

*Planulo je proleće u tisuć cvetnih strukova,
Gori u ružama srce moje ljubavi,*

Sada, u času kada procvali vrtovi vladaju svetom. (Savić-Rebac, 1987, str. 96)

Pomenuti stihovi naglašavaju važnost uloge određenog cveta koji odražava stanje u kome se Savić-Rebac nalazi, ali progovara i o samoj ženstvenosti. Ovi cvetovi nisu ranjive, lepe ruže. One mogu biti krhke, ali su i one koje „plamte“ i koje „gore“, nasuprot već „procvatim vrtovima“. Ruže nagoveštavaju potencijalnu pobunu protiv već ustaljenog, falogocentričnog jezika koji poput vrtova „vlada svetom“. U drugoj strofi se naglašavaju osećanja „divlje“ žene⁶ koja želi i žudi:

*Bezdana trava je modra i čempresi zlatni,
Vetar je samo šušanj svile nebesna svoda,*

A ja imam tvoju dušu kao prostran vrt. (Savić-Rebac, 1987, str. 96)

Čitava priroda nalazi se u saglasju sa ženskim bićem – tlo pod njenim nogama je „modro“, stabla čempresa su „zlatna“ i prisustvo vetra ukazuje na budnost, pokretljivost svega što se nalazi pod „nebesnim svodom“.⁷ Za lirsku junakinju je ta priroda njen „prostor slobode, nespitanosti, autentičnosti, stapanja sa njenim ritmovima, oličavajući doba nevinosti pre potčinjavanja nemilosrdnom patrijarhalnom zakonu“ (Svirčev, 2018, str. 167).

Sledeće tri strofe odražavaju nepokolebljivost pesnikinje – glagoli „okretati“, „goreti“, „prelivati“, „drhtati“, „pevati“ i „sijati“ to najbolje ilustruju. Takvo strujanje života koje prožima nutrinu ženskog bića u kojoj je „planulo proleće“ Anica Savić-Rebac naziva „baštama Afroditinim“, što ne iznenađuje jer je ona u ovoj boginji videla „i oličen kosmički princip, i intelektualizovano božanstvo, i besmrtni nagon elemenata, i Filotes koja spaja ljude i najvišu Harmoniju u čijem naručju počiva Sfairos, ujedno središna sila elemenata 'koju treba posmatrati umom a ne diviti joj se očima'“ (Savić-Rebac, 2015, str. 143).

Nasuprot „Proletnjem ditirambu“, pesme „Aprilsko jutro“, „Staze“ i „Safijska oda“ odražavaju pesnikinjinu bojazan i tugu i stoga se možemo zapitati da li je razlog

⁶ Termin „divlja“ žena uvodi francuska feministkinja Elen Siksu u svojoj knjizi *Sanjarije divlje žene* koju je u Srbiji objavila izdavačka kuća Rad 2005. godine.

⁷ O ovome je Anica Savić-Rebac pisala u izuzetno dragocenom eseju o Milici Stojadinović Srpkinji (Savić-Rebac, 1966, str. 152-158).

tome njen potisnut, ženski glas. Stihovi pohranjeni najraznovrsnijim cvećem mogu da ilustruju puko preživljavanje obrazovane žene u dominantno muškom kanonu. Poput cvetova, Anica Savić Rebac i druge srpske književnice, su se borile za svoje mesto među piscima – Ivom Andrićem, Milošem Crnjanskim i Jovanom Dučićem.

Pesmu „Aprilsko jutro“ ona započinje sledećim rečima:

*U ovo jutro aprilsko, puno suza i tužna sunca,
Bojažljivo sam pohodila zemlju svoga proleća,
I videla sam gde cvetaju zore neizrečene
Što osvetljavaju moju mladost, videla drhtave beskraje snovâ
Zapaljene kao suncima cvetnim krunama sa srcem živim:
O lale od crvena kristala, perunike bele k'o zvezdani velovi,
Cvetovi sunca i ljubavi, cvetovi plavi i zlatni, cvetovi zvezdanih beskraje,
O, kako sam tužna kad palite snova lučeve u mojoj duši! (Savić-Rebac, 1987,
str. 103)*

Dok crvene lale simbolizuju iskrenu ljubav, bele perunike označavaju pročišćenje i zaštitu. Pesnikinja sanja snove koji su veći od života jednog smrtnog bića koje poput cveta za dan uvene i plaši se iskri koje u njoj bude neutaživu želju da je „nebesne staze zavale [...] U svetove nove i svih okova nestajanje“ (Savić-Rebac, 1987, str. 103). Pesa govori o begu i traženju utočišta u plodnoj zemlji stvorenoj i izgovorenoj glasom žene. Sa gubitkom glasa, međutim, nestaje i zemlja ispunjena „grozdovima svilnim i granama jabuka u cvetu“. Sve vene i ostaje strah da niko neće znati šta su krile, a šta zamišljale njene oči kada stihijski završava:

*Tužno mi sijaju, kroz veo suza i bleđa sunca,
Zore duboke i koluti zračni,
I moje proletnje duše nebesa sva neproniknuta. (Savić-Rebac, 1987, str. 103)*

„Safijska oda“ predstavlja svojevrsan dijalog sa čuvenom eolskom pesnikinjom Sapfo i označava „pesmu programskog naboja koja osvedočava samosvesno upisivanje ženskog stvaralačkog i poetskog subjekta u tradiciju pevanja, njeno posvajanje i ginocentriranje“ (Svirčev, 2018, str. 157). Feministkinja Bet Miler (Beth Miller) ukazuje „da su određene snažne književnice uspele da prenesu poseban vid svesti na potonje [...] ne samo tako što će stvarati isključivo feminističku poeziju, već tako što će u njima probuditi želju i snagu da pišu iz sopstvenog, ženskog iskustva“ (Miller, 1983, str. 15). Na ovaj način se učvršćuje duga tradicija ženske pisane kulture, ali i naglašava njen stalni razvoj.

Savić Rebac se obraća pesnikinji sa izvesnom bogobojažljivošću i pita je: „Zašto si odabrala za večno usamljeno svoje ognjište / Moje srce? (Savić-Rebac, 1987, str. 103). Treba imati na umu da je Anica Savić Rebac bila klasična filološkinja i da je do kraja svog života promišljala o staroj kulturi Grčke. Zato i ne čudi što je jednu od

svojih najboljih pesama posvetila upravo Sapfo, čiji sačuvani fragmenti svedoče da je dobro poznavala bol, tugu, čežnju i žudnju, kao i da je volela silinom kojom je kasnije volela i sama Anica Rebac – „od zvezde do zvezde, od duše do duše“ (Savić-Rebac, 1987, str. 103). Savić Rebac zaziva Sapfo sa plamom:

*Na međi sna i života,
Gde teku najgorče struje,
Čekam te; pojavi se, Večna, iz nebeskih ponora svetih!
Bolesni gore meseci uz tvoje putanje, preda te rasuti
U ognjenoj tuzi krvare k'o rane cvetovi jesenji;
Zgaženi dani na stazi prošlosti bolno ti cvetaju snova u susret.* (Savić-Rebac, 1987, str. 103)

Profesorka opšte književnosti Jelena Pilipović u svojoj knjizi *Ka lepoti: Erotološko čitanje Sappfinoe poezije* naglašava da je Sappfin svet načinjen „kako u prizorima iz svakodnevice, tako i u mitskim iskoracima iz nje, ljudske, a osobito ženske figure ocrtavaju se u egzistencijalnoj lebdivosti, u maglovitom vremenu i prostoru, a boje i cvetovi pri tom se mešaju, preklapaju i sjedinjuju“ (Pilipović, 2016, str. 29-30).

U dvema pesmama „MAGIA NATURALIS: SOLSTITIUM“ i „Kamelijama“ lirski svet Anice Savić Rebac je predstavljen mnogim cvetovima i autentičnim ženskim glasom.⁸ Takav poetski svet nije isključivo imaginaran: „Ta idealna egzistencija nije puka maštarija, već je ulepšani i pročišćeni vid života kakav bi se zaista mogao voditi, koji je zamisliv, ali samo u jednom delu sveta ljudi, samo u jednom od prostora kojima se ljudsko biće simbolički kreće – u prostoru žena“ (Pilipović 2014, 201). To pokazuju i sledeći stihovi:

*Tiho u zlatnome miru sužavahu se prstenovi dana,
U purpurna tonjahu mora večernja:
Opalni blagi žar jesenjih zalazaka,
Drhtaji bleđa purpura u lišću i u poznom grožđu
Najnežniji plam razliven po nebesnoj pučini mlečnoj:
Talasi i vetri i buktinje boja,
Polako je leglo sve u najdalji najtiši sunčani zaton – da
najzad iz tame
Blesne u dnu nebesa obrtnika tajanstveni luk.* (Savić-Rebac, 2010, str. 36)

⁸ U svom članku „Zašto feministkinje ne mogu da prestanu da pričaju o glasu“ američka profesorka Sindi Mur naglašava da je ‘glas’ prevashodno patrijarhalna metafora koja sa sobom nosi određeni stepen moći, ali i da je za žene koje je upotrebljavaju nakon godina i godina učutkivanja jako važna, jer kroz glas one pronalaze autentičnost, a samim tim prisvajaju natrag i moć koja im je nekada bila oduzeta (Moore, 2002, str. 16)

U ovim rečima biva udomljen „misaoni elemenat, koji u doživljaju života uvek traži neku suštinu duboke povode stvarima, zaodenu je raskošnim lirskim osećanjem i jednim, gotovo slikarskim pogledom na svet“ (Marinković, 1965, str. 10). Vetrovi, zemlja i more se mahnito sudaraju u njenim pesmama, ukazujući na neustrašivu i razarajuću stranu ženske prirode i prirode uopšte. Savić-Rebac poziva čitaoca/čitateljku da se „sužava“, „tone“, „razliva“ i „struji“ zajedno sa svim silama koje „sjaju / U modrom miru halkionskih dana“ (Savić-Rebac, 2010, str. 36). U pomenutoj studiji *Avangardistkinje: Ogledi o srpskoj (ženskoj) avangardnoj književnosti*, Žarka Svirčev analizira ovu pesmu iz perspektive reinterpretacije mita o Persefoni i ističe da lirski subjekat „traga za nebivstvenom stranom Persefone, za onim što kultura određuje kao 'ce sexe qui n'en est pas un'“ (Svirčev, 2018, str. 166).⁹ Ta „nebivstvena strana“ Persefone jeste ona koja odbija da bude zamišljena i oblikovana od strane muškarca. Odbijajući da potisne suštinu svog bića i poništi svoje znanje koje joj je davalo moć, Anica Savić Rebac, baš kao i Persefona u njenoj pesmi, ostaje verna sebi uprkos svim nevoljama koje joj je priređivalo učmalo, patrijarhalno društvo. U XX veku se pored Savić Rebac pojavio veliki broj pesnikinja koje su svojom poezijom ponudile rekonstrukciju antičkog, falogocentričnog narativa u kome su „boginje arhetipi smrtnih žena zamišljenih od strane muškaraca“ (Pomeroy, 1995, str. 8), a među njima su Hilda Dutilt, Silvija Plat, Margaret Atvud, Luiz Glik, Kerol En Dafi i mnoge druge. I sve one vrlo dobro znaju ono što En Karson napominje: „War is the context / and God is a boy. / Oh my darlings, / they tell you you're born with a precious pearl. / Truth is, / it's a disaster to be a girl. / Up came the black horses and the dark King. / And the harsh sunshine was as if it had never been. / In the halls of Hades they said I was queen“.¹⁰ Dakle, tek onda kada žene prihvate ono što Jung naziva „noćnom stranom“ bića oslanjajući se upravo na predanje o Persefoni, one stiču sopstvo (Svirčev, 2018, str. 166).

⁹ Detaljnije o avangardi videti Vučković, 2011, a o francuskim vezama Đurić, 2019.

¹⁰ <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v41/n05/anne-carson/first-choral-ode-from-norma-jeane-baker-of-troy-a-translation-of-euripides-helen> Pristupljeno: 20.08.2021.

U pesmi „Kamelije“ se stapaju čin stvaranja i čin predstavljanja kroz ekfrazu vaze koja je opisana na sledeći način:

*U dane kada je drevni slikar slikao vazu,
poče priroda da tka te cvetove od svile i snega
i zorine krvi, prosute po snežnicima Fuzijame,*

*tako da izgleda danas u punome cvetu da se dižu
iz očaranih vrtova, kraj sestrinska cveća što niče
po bokovima vaze. (Savić-Rebac, 2010, str. 39)*

Iako predmet, vaza je simbolički živa – to je entitet unutar koga život traje samo jedan tren. Ova vaza je deo imanentnog, poetskog sveta Anice Savić Rebac. Pesnikinja nam daruje svoj „unutarnji život sav u vrenju, suprotstavljajući sebe i svet, neumorno traga za harmonijom, da bi je našla na trenutke i delimično; ona, ispod prividnog spokojstva i uravnoteženosti, gradi jednu poeziju punu nemira“ (Marinković, 1965, str. 10). Njen svet je ne samo stopljen s pesmom, već je i izrazito psihocentričan: Savić-Rebac progovara o duši, njena poezija odiše dušom – dušom predstavljenu cvetovima koji su „nikli u starim vrtovima snova“ (Savić-Rebac, 2010, str. 39). U knjizi *Život Anice Savić Rebac* Ljiljana Vuletić takođe naglašava da pesnikinja „ima afinitet za pejzaž koji je pročišćen, u kojem je kristalizovan tren vrhunske lepote, koji titra obasjan svetlošću sunca, meseca, zvezda, ukrašen lukovima duge, zapljusnut morskim talasom, namreškan povetarcem, sred kojeg blešti belina alpskog glečera. Anica se pejzažu prepušta strasno, opšteći posredstvom prirodnih lepota za minulim vremenima, koristeći ga kao pogodan ambijent za razmišljanje, saobražavajući ga svojim emocijama a i svoje emocije njemu, poveravajući mu svoje čežnje, ispovedajući mu se“ (Vuletić, 2002, str. 31).

Zaključak

Ovaj rad je posvećen analizi poezije Anice Savić Rebac sa namerom da ponudi drugačiju interpretaciju iste kroz oslikavanje stanja lirske junakinje i njenu povezanost sa cvećem. Tumačenje je bazirano na feminističkoj kritici i to prevashodno na onoj koja ukazuje na važnosti autentičnog ženskog glasa na čemu posebno insistiraju En Karson i Sindi Mur, a kojima se pridružuju i glasovi Nade Marinković, Svetlane Slapšak, Žarke Svirčev i Laure Barne, koje vrlo dobro poznaju i osećaju pesnikinjin stih i prikazivanje ženskih likova u novom ruhu. Od posebnog je značaja tumačenje poezije Žarke Svirčev u okviru njene studije *Avangardistkinje*, jer se za razliku od prethodno pomenutih autorki, Svirčev detaljnije bavi tekstualnim susretom sa Anicom Savić Rebac i sagledava njene pesme kroz feminističku i psihoanalitičku prizmu, a koje nedvosmisleno progovaraju o savremenosti i sjevremenosti stihova pesnikinje.

U prvom delu rada se izlažu teorije koje se bave semantikom cvetova u književnosti, kao i metamorfozom njihovog značenja u različitim vremenskim

periodima. Stoga Beverli Sison zapaža da su „ cvetovi, zapravo, viđeni kao najprihvatljiviji aspekt prirode koji predstavlja žene, ili da u dodiru sa njima, odražavaju kao što i jesu određene stereotipne kvalitete ženskog bića: maleni stas, krhkost uma i tela, i efemernost lepote“ (Seaton, 1995, str. 17). Veze između žene i cveta u kulturnoj istoriji su dugo bile protkane izrazito konzervativnom mišlju i bile su sinonim za „anđela u kući“¹¹. Taj „anđeo“ se sa pojavom novih autorki s kraja XIX i početka XX veka menja i postaje snažna i emancipovana žena koja preuzima postojeći jezik cveća i preoblikuje ga tako da postaje deo oslobađajućeg narativa za žene. Jedna od takvih autorki jeste i Anica Savić Rebac, koja u svojoj poeziji koristi cvetove kao simbole novih mogućnosti i autentičnog ženskog glasa, koji karakterišu odvažnost i dostojanstvo.

Drugi deo rada se bavi analizom pesama Anice Savić Rebac u kojima „žive“ kako neimenovani, tako i cvetovi poput jorgovana, ljiljana, ruža, božura, narcisa, kamelija i drugih, koji zajedno čine vrh od stihova iz kojih izranja samosvesan ženski glas. Savić Rebac pored cvetova transformiše i različite mitove i nudi njihovu feminističku interpretaciju, pobuđujući na taj način interesovanje kod drugih stvarateljki da se odrede svojim sopstvenim jezikom. Takođe, u ovom delu rada je prisutan i osvrt na prethodne feminističke teoretičarke koje su se detaljnije bavile analizom dela Anice Savić Rebac.

Poezija Anice Savić Rebac predstavlja plodno tle za dalju analizu različitih, a isključenih iz kanona poezija. Pesnikinjina patnja, bol, nemiri, ushićenje i zaljubljenost su predstavljeni različitim cvetovima koji krase njen lični vrt, tj. poeziju, a novi tip ženstvenosti se oblikuje slobodnim stihovima koji nagoveštavaju da je žena više od lepop i nemog ukrasa; da je sposobna da razmišlja, stvara i razara.

¹¹ “Anđeo u kući” (“The angel in the house”) je viktorijanski termin koji predstavlja domaćicu koja je čista, podređena i posvećena svome mužu i porodici, da bi potom ovaj termin u XX veku bio izvnut ruglu i oštroj kritici od strane feminističkih autorki poput Virdžinije Vulf, koja se u svom delu *Sopstvena soba* detaljnije bavila analizom ovog idioma.

Literatura

- Barna, Laura. 2017. "Cvet s greškom – Anica Savić Rebac". *Avant Art Magazin: Časopis za umetnost i kulturu življenja*. 29. januar. Pristupljeno: 26.5.2018. <http://www.avantartmagazin.com/cvet-s-greskom-anica-savic-rebac-1892-1953/>
- Carson, Anne. 1995. *Glass, Irony, and God*. New York: New Directions Books
- Carson, Anne. 2019. First Choral Ode from "Norma Jeane Baker of Troy" (a translation of Euripides' Helen) in *London Review of Books*, Vol. 41, No.5, London. Pristupljeno: 20.08.2021. <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v41/n05/anne-carson/first-choral-ode-from-norma-jeane-baker-of-troy-a-translation-of-euripides-helen>
- Đurić, Vladimir. 2019. *Francuska veza*. Novi Sad: Akademska knjiga
- Kašanin, Milan. 1974. *Susreti i pisma*. Novi Sad: Matica srpska
- Kršić, Jovan. 1929. *Anica Savić Rebac: Večeri na moru*, Pregled, III, knj. III, sv. 66 (jun)
- Konstantinović, Radomir. 1983. *Biće i jezik u iskustvu pesnika kulture dvadesetog veka, knj. 7*. Beograd: Prosveta; Beograd: Rad; Novi Sad: Matica srpska
- Marinković, Nada. 1965. "Likovi u senci: Anica Savić-Rebac." *Polja*, broj 80. Novi Sad: Tribina mladih. Pristupljeno: 26.5.2018. https://polja.rs/wp-content/uploads/2016/06/Polja-80_9_9.pdf
- Miller, Beth. 1983. *Women in Hispanic Literature: Icons and Fallen Idols*. Berkeley: University of California. Pristupljeno: 26.5.2018. https://books.google.rs/books?id=02UNvW9tjt0C&printsec=frontcover&hl=sr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Moore, Cindy. "Why Feminists Can't Stop Talking About Voice" in *Composition Studies*, Volume 30, Number 2, 2002, University of Cincinnati: Parlor Press
- Norman, Ralf and Jon Haarberg. 1980. *Nature and Language: A Semiotic Study of Cucurbits in Literature*. London: Routledge and Kegan Paul
- Pavlović, Miodrag. 1964. *Osam pesnika*. Beograd: Prosveta
- Pilipović, Jelena. 2016. *Ka lepoti: Erotološko čitanje Saffine poezije*. Novi Sad: Akademska knjiga
- Pilipović, Jelena. 2014. *LOCUS AMORIS: Dijaloško čitanje Saffine poezije*. Beograd: Naučna KMD, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu
- Pomeroy, Sarah. 1995. *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves: Women in Classical Antiquity*. New York: Schocken books
- Savić-Rebac, Anica. 2015. *Duh helenstva*. Beograd: Službeni glasnik
- Savić-Rebac, Anica. 2010. *Najlepše pesme Anice Savić Rebac*. Beograd: Ariadna
- Savić-Rebac, Anica. 1987. *Poezija i manji pesnički prevodi*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada

- Savić-Rebac, Anica. 1929. *Večeri na moru*. Beograd: Francusko-srpska knjižara A. M. Popovića
- Savić Rebac, Anica. [1926] 1966. „Milica Stojadinović Srpkinja“, Anica Savić Rebac *Helenski vidici*. Beograd: SKZ, 152-158.
- Seaton, Beverly. 1995. *The Language of Flowers, A History*. Charlottesville: University Press of Virginia
- Siksu, Elen. 2005. *Sanjarije divlje žene*. Beograd: Rad
- Slapšak, Svetlana. 1987. “O pesništvu Anice Savić Rebac”. *Anica Savić Rebac: Poezija i manji pesnički prevodi*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada
- Srpkinja, njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas*, srpske književnice (ur.).1913. Sarajevo: Pijuković i drug.
- Stott, Annette. 1992. “Floral Femininity: A Pictorial Definition.” *American Art*, Vol. 6, No. 2. pp.60-77.
- Svirčev, Žarka. 2018. *Avangardistkinje: Oglеди o srpskoj (ženskoj) avangardnoj književnosti*. Beograd: Institut za književnost i umetnost; Šabac: Fondacija “Stanislav Vinaver”
- Vučković, Radovan. 2011. *Poezija srpske avangarde*. Beograd: Službeni glasnik
- Vuletić, Ljiljana. 2002. *Život Anice Savić Rebac*. Beograd: “Jovan”

Aleksandra J. Ivanović Mitrović

**ANXIOUS VERSES: THE USE OF THE LANGUAGE OF FLOWERS
IN EXPRESSING NEW FEMININITY IN THE POETRY OF ANICA SAVIĆ
REBAC**

Summary

This article aims to analyze the important part of the poetry of Anica Savić Rebac which reveals the image of a woman who emerges from her personal, poetic garden, and transforms in front of her reader not into a silent figure, but into the one who owns her authentic voice. The article emphasizes the cultural and historical importance of the language of flowers and its phallogocentric use for such a long time. The language of flowers became a particularly important way of expressing female inner voices with female authors such as Anica Savić Rebac.

The first section draws attention to the poetry of Savić Rebac and the hardships she faced on her creative path – some of her male colleagues tried to sabotage the printing of her poetic work. The theoretical views of Anne Carson and Cindy Moore are applied in analyzing the authentic female voice and its importance in Savić Rebac's poems. The poetess wrote her poetry at the beginning of the twentieth century, and her contemporaries were Desanka Maksimović, Milica Kostić Selem, Isidora Sekulić, Jela Spiridonović Savić, and others. However, Anica Savić Rebac remained invisible for a while. For instance, Miloš Crnjanski thought her poetry was worthless and did not recommend it to a well-known publisher in Belgrade. At the end of the twentieth and the beginning of the twenty-first century, the poetical work of Anica Savić Rebac underwent fairer readings, interpretations, and evaluation, due to the great efforts of certain writers, critics, historians (Nada Marinković, Svetlana Slapšak, Ljiljana Vuletić, Žarka Svirčev, Laura Barna).

The results of this analysis indicate that Anica Savić Rebac creates a new meaning for flowers and herself without the fear of the possible consequences in the patriarchal world. By using the language of flowers, the poetess offers a feminist reinterpretation of different ancient myths. Of great importance for understanding the poetic voice of Anica Savić Rebac were the biography of Anica Savić Rebac written by Ljiljana Vuletić in 2002, as well as the feminist and psychoanalytic reading of her poetry by Žarka Svirčev from 2018.

Keywords: feminism, Anica Savić Rebac, the language of flowers, myth, poetry.

Datum prijema: 03. 03. 2021.

Datum ispravki: 07. 09. 2021.

Datum odobrenja: 05. 10. 2021.

